

УДК 821.161.2-1.09

А.В. Землянська, О.В. Стрілець

СЕМАНТИКА НЕБЕСНОГО ПРОСТОРУ В ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА РОДІОНОВА

Володимир Родіонов – відомий український поет та активний громадський діяч, почесний громадянин міста Чугуєва Харківської області, дійсний член Національної спілки письменників України. Він також є лауреатом 7 почесних літературних премій, що свідчить про неабиякий талант і великі творчі здібності митця. Через значну популярність деякі з поезій митця стали піснями, а більшість його віршів та поем були перекладені українською мовою.

Поетична творчість В. Родіонова формує своєрідний, витончений та глибокий художній простір, який дотепер не був об'єктом ґрунтовних наукових досліджень, радше згадувався в окремих публіцистичних і літературно-критичних статтях і рецензіях П. Василенка, Г. Ніколаєнка, Ю. Стадниченка, А. Шпиталя, А. Філатова та ін. При цьому у більшості згаданих авторів лунає думка, що «біографія поета – в його віршах» [4, с. 7]. Саме тому вони звертають увагу на образ неба, мотив польоту, і все, що пов'язане з небесною сферою, як особливість світовідчуття В. Родіонова, що значно розширює уявлення про творчість письменників Харківщини.

Темі неба і професії льотчика присвячені такі збірки митця, як «Солнце у штурвала», «Корни и крылья», «Небесні плеса» та ін. Однак об'єктом дослідження в цій розвідці стали україномовні переклади поезії автора, вміщені у сьомому томі повного 9-ти томного видання його творів. Метою статті є розкриття семантичного наповнення небесного простору в поезії В. Родіонова та визначення у зв'язку з цим основних ідейно-тематичних векторів прочитання його художніх текстів.

Як зауважує Г. Ніколаєнко, у своїх віршах поет пише саме про те, що є найдорожчим для душі звичайної людини – це любов, відкри-

тість і щирість [2]. У центрі кожного нового сюжету – самобутній ліричний герой, який є втіленням особистого світогляду і мислення самого поета. Сукупність віршових творів митця охоплює особливий простір, який формують такі аспекти і пріоритети життя автора, які були важливими для нього у минулому, присутні зараз і, ймовірно, з'являться у майбутньому.

Серед найважливіших категорій особистого простору В. Родіонова є відчуття суцільної свободи та єдності із природою, Всесвітом, що неодмінно асоціюються у поета із небесними теренами. Митця можна назвати справжнім «співцем неба», чому у своїй більшості сприяли реальні події із його життя. У минулому він – професійний льотчик. А людина, яка хоч раз побувала у небесній височині, все наступне життя буде прагнути туди будь-що повернутись. Тому значна частина поетичної творчості В. Родіонова на змістовому, зокрема ідейному, рівні пов'язана із небесами, кожен вірш несе у своїй глибині певний «відбиток Неба» [4, с. 5]. За твердженням літературознавця А. Шпиталя, лише та людина, яка мала власний досвід польоту, «може вжити образ, що в поезії він пішов не своєю дорогою, а злітною смугою» [4, с. 5]. Тож небесний простір визначається у митця багатовекторністю трактувань: від розуміння його як частини світобудови до ідеї злету думки, свободи духу, життя на межі повсякденності і мрії.

Зокрема, буттєво важливого, доленосного значення набуває топос неба у поезії «Доля» (1980). В основу сюжету вірша покладено уявний діалог ліричного героя із духовним опонентом, який радить йому назавжди забути про польоти й літаки: «– Облиш, нарешті, небозвід – / Чи інших тем для тебе мало?» [3, с. 16]. Словесно він погоджується із радником, але у душі тримає надію на повернення до омріяного неба: «Та в думках, ніби серед бою, / Щораз ця тема постає, / Яка зробилася судьбою» [3, с. 25]. Дійсно, облишити думки про небесні простори для автора та його ліричного героя означало б зрадити власну мрію, втратити частину душі, не відчути більше свободи.

Небесний простір у творах В. Родіонова неодмінно пов'язаний із тими, хто літав поряд із ним, з ким ходили разом до льотної школи, хто ділив всі радощі і печалі навпіл. У поезії «ВПС» (1981) В. Родіонов

згадає давнього друга і професійного льотчика Ю. Малишева. Але долі друзів згодом розійшлися: В. Родіонов став поетом, а Ю. Малишев залишився «служити небу» й обрав фах космонавта. Митець не виражає жодної заздрості товаришеві або злості на долю, він просто сумує: «Але і нині часто сняться / Дні тих польотів і тривоги» [3, с. 35]. В основу поетичного тексту покладено спогади про минуле. Це ніби уявна подорож на багато років у колишнє життя. Поет знову переживає ті емоції захвату і свободи. У молодості для автора небо було зовсім іншим, воно вабило своєю загадковістю й невідомістю: «...небо, де в приязній млі / Сузір'я розсипом сіяли» [3, с. 35]. Тепер небеса набули нового, більш глибокого змісту, стали своєрідною життєвою філософією.

Розуміння небесного простору як безміру, в якому одній людині легко загубитися, митець підкреслює у вірші «Спогади» (1979). Тут з'являються образи пілотів, які, відлітаючи у височінь, лише пронумеровані, без уточнення імен: «По номерах, / не поіменно, / Пілоти в небо віддалялись...» [3, с. 22]. Порівняно з усім небесним обширом вони зображуються мізерними й непомітними, оскільки навіть після їх зникнення з поля зору життя на землі продовжується, пори року змінюються, усі живуть буденними проблемами: «А співи птиць уже бриніли / І в мій рівнинний край неслися...» [3, с. 22]. Жінки й діти, які з усією надією і вірою в найкраще чекають зниклих авіаторів, стають тим невидимим місточком, що з'єднує пілотів із сучасним життям, не дають їм зникнути остаточно. Саме тому, вистрибнувши з літака, що падає, ліричний герой твору «Монолог льотчика» зізнається, що лише згадка про сина допомогла йому здійснити цей політ, завершити небезпечну справу: «І раптом мій син: «Ти, мій батьку, не бійся... / Ти зможеш? Ти зможеш!...» І я полечу!» [3, с. 68].

Своєрідною ланкою, що пов'язує небесну і земну сфери, виступає образ аеродрому, оскільки саме тут кожен льотчик починає свій професійний шлях, та й усі літаки вирушають у небо звідси. Аналізований образ є втіленням ідеї циклічного руху, адже, з одного боку, це – старт, точка відліку, з якої починається чергова цікава пригода, а з іншого – це місце, куди авіатори повертаються і де завершують-

ся політ, де можна зустріти близьких і рідних людей. Подібне трактування топосу аеродрому зустрічається, наприклад, в поезії «Ось житній лан...» (1976). Образ летовища стає для В. Родіонова нагадуванням про минуле і знайоме, те, що викликає невимовну ностальгію за польотами і небесним простором, що розриває його чутливу душу: «...гладінь / Аеродрому, / Де я із плином часу / Звик / Стрічати друзів. / Сум знайомий / Тому, хто був колись, / Літав / І не вернувся в стрій...» [3, с. 6]. Такий настрій виливається в ліричного героя у розмірковування про те, яким чином можна повернутись у небесну синь знову: «А може, є / На світі засіб, / Що повертає / Височінь?» [3, с. 6]. Тут небесні простори набувають значення нездійсненої мрії і особистої духовної свободи митця.

З особливою любов'ю описує поет те саме летовище у вірші «Запасний аеродром» (1980). Про прихильне ставлення до будівлі аеродрому автор повідомляє одразу, бо звертається до неї, ніби до коханої дівчини на побаченні. Такий візит для В. Родіонова стає перепусткою у роки юності. Відповідний бадьорий настрій людини, що відчуває себе у розквіті сил із безміром надій, сподівань і можливостей, відбиває і стан навколишньої природи: «Та ж земля у зелен-цвіті. / Також щедро розлива / Сонце в житі позолоту» [3, с. 24]. Тому й у душі ліричного героя лунають ті самі слова: «– На старт, до зльоту!» [3, с. 24]. Все це сповнює у вірші alter ego автора відчуття корисності суспільству, радості від заняття улюбленою справою. Але в реальності все навпаки. Саме тому митець ототожнює себе із аеродромом, бо вони обоє для небесних польотів «запасні»: «Тут ми школу нелегку / Вдвох пройшли... / Тепер в запасі...» [3, с. 24].

Оригінального семантичного наповнення набуває у поезіях В. Родіонова образ злітної смуги. Саме ця лінія поєднує обмежену землю із безмежним небесним простором, конкретну людину із величезним Всесвітом. У вірші «Запах землі» (1979) поет показує, як органічно поєднуються всемогутня природа і техніка, вигадана людством: «Блищить світанкова роса / На площині крила» [3, с. 23]. В. Родіонов наголошує на тому, що кожен пілот, хоч і ширяє в небесах, відчуваючи повну волю, усе ж не втрачає стійкого емоційного та душевного зв'язку

із землею: «Пілот бере у небозвід / Всі запахи землі» [3, с. 23]. П. Василенко у своїй рецензії на збірку вибраних віршів митця «Право на політ» підкреслює: «Щемлива туга за небом пронизує всю лірику поета. Та потяг до неба починається на землі. <...> В. Родіонов бачить, чує і знає землю, а це тверда основа для поета, це витoki поезії» [1, с. 5]. Відтак, хоч небесна широчінь викликає почуття несамовитої свободи, незалежності від буденності, але пілотові у цьому просторі спокійніше із думками про рідну землю. І прикладом подібної думки можуть бути вірші, присвячені батьківщині й рідній домівці автора («Земне», «Отчий дім», «Подих землі» та ін.).

Навіть власне особисте життя В. Родіонов тісно пов'язує із минулим професійного льотчика у вірші «Гадав я...» (1986). Поет проводить уявну паралель між колишнім оточенням (аеродром, злітна смуга, навколишня природа) і постійною супутницею життя, коханою жінкою. Автор доходить висновку, що саме через міцну внутрішню прив'язаність до минулих польотів він створив подібний простір сучасного існування: «...я і тепер живу / Біля самої крайки поля. / Тому й, / можливо, / йменням Поля / Мою коханую зовуть...» [3, с. 60]. Це своєрідний спосіб заповнити внутрішню порожнечу та у мріях повернутись до улюбленої справи. Крім того, уявлення про небо та світила як певний абсолют, втілення вищої гармонії спонукає ліричного героя В. Родіонова шукати подібного ідеалу в коханні, земних почуттях («В мене мила – як зірка ясна...», 1990).

Поет будь-яким способом прагне повернутись до колишнього щасливого життя, коли він займався польотами. Тому, вважає, що можна передати свій життєвий досвід і знання онукові, який, можливо, стане наступником діда: «...Я про оте, // що кликало в польоти, // онуку замість казки розповідь» [3, с. 358]. Тільки молитва вселяє в автора надію й віру у краще майбутнє: «Немає літаків, / та я молюсь / і перший світла промінець обожду» [3, с. 358]. Бо небо – символ вічності, гарантія гідного посмертного існування душі. Тому митець, який із ностальгією дивиться у небо, не лише сумує, що ніколи не буде літати, а й радіє тому, що душа його жива і прагне до найкращого. Таким чином, В. Родіонов має шанс пережити знов ту свободу,

яку можна відчутти тільки у височині, осягнувши всю безмежність і нескінченність небесних просторів.

Отже, топос неба і споріднені з ним на семантичному рівні образи аеродрому, злітної смуги, рідної землі сповнені у творах В. Родіонова автобіографічного звучання. Вони безпосередньо пов'язані в поезіях митця з мотивами свободи, творчості, образами природи і Всесвіту, навіть з уявленнями про ідеал кохання. Підґрунтям для створення семантичної парадигми художнього небесного простору у віршах В. Родіонова став його власний професійний досвід пілота, думки і мрії про повернення у небо, спогади про кращі моменти життя. Однак автор не піддається смутку і деструктивним настроям через нездатність повернутись до минулого, зокрема полетіти у височинь, адже допоки він існує – живе і його мрія, а тому все можливо. До того ж, семантика небесного простору значно розширюється при детальному аналізі топосів земної сфери, що залишає значну перспективу для подальших літературознавчих студій.

Література

1. Василенко П. Орбіта правди і добра / П. Василенко // Слобідський край. – 1993. – 13.11. – С. 5.
2. Николаенко Г. Владимир Родионов: о времени, о жизни, о себе / Г. Николаенко. – Режим доступа : <http://chuguevnews.info/index.php/2012-12-16-21-39-26/159-2013-02-16-21-19-45>. – Сайт «Новости Чугуева».
3. Родионов В.А. Собрание сочинений: в 9 т. / В.А. Родионов. – Х.: Вид-во Федорко, 2012. – Т. 7. – 500 с.
4. Шпиталь А. «Написать ненадуману книгу...» / А. Шпиталь. // В. Родионов. Собрание починений: в 9 т. – Т. 7: Переводы стихотворений. – Х.: Вид-во Федорко, 2012. – С. 5-10.

Анотація

А.В. Землянська, О.В. Стрілець. Семантика небесного простору в поезії Володимира Родіонова.

У статті розкриваються особливості сприйняття топосу неба В. Родіоновим і основні ідейно-змістові вектори його поезії, пов'язані на семантичному рівні із небесним простором. Визначено, що Небо постає для митця

своєрідним абсолютом, втіленням найвищих цінностей буття: свободи, міцності духу, внутрішньої «висоти», ідеалу любові тощо. Поет часто сумує за минулим льотчика, коли міг у небесній широчині пізнати всю повноту свого існування, і прагне пережити це відчуття ще раз, хоч і усвідомлює нездійсненність власного бажання. Зауважується, що своє значення аналізований образ розкриває також у поєднанні з топосами земної сфери, що часто стають зв'язною ланкою між ліричним героєм і Всесвітом, втіленням якого є небесний простір. До таких топосів належать образи аеродрому, злітної смуги. Прагнення висоти, польоту, неможливе для митця без усвідомлення, що його чекають на землі, у рідній домівці, тому й виникають у віршах образи отчого дому, знайомої природи, Батьківщини. Зроблено підсумок, що саме нерозривний зв'язок небесної і земної сфер утворює органічний простір існування ліричного героя В. Родіонова.

Ключові слова: семантика, художній простір, топос, біографізм, автобіографічні мотиви.

Аннотация

А.В. Землянская, Е.В. Стрелец. Семантика небесного пространства в поэзии Владимира Родинова.

В статье раскрываются особенности восприятия топоса неба В. Родионовым и основные идейно-содержательные векторы его поэзии, связанные на семантическом уровне с небесным пространством. Определено, что Небо является для художника своего рода абсолютом, воплощением высших ценностей бытия: свободы, крепости духа, внутренней «высоты», идеала любви и т.д. Поэт часто тоскует о прошлом летчика, когда мог в небесной ширине познать всю полноту своего существования, и стремится пережить это ощущение еще раз, хотя и осознает невыполнимость собственного желания. Отмечается, что свое значение анализируемый образ раскрывает также в соединении с топосами земной сферы, которые часто становятся связующим звеном между лирическим героем и Вселенной, воплощением которой является небесное пространство. К таким топосам относятся образы аэродрома, взлетной полосы. Стремление ввысь, к полету, неотделимо для художника без осознания, что его ждут на земле, в родном доме, поэтому и возникают в стихах образы отчего дома, знакомой природы, Родины. Сделан вывод, что именно неразрывная связь небесной и земной сфер создает органичное пространство существования лирического героя В. Родионова.

Ключевые слова: семантика, художественное пространство, топос, биографизм, автобиографические мотивы.

Summary

A.V. Zemlyanska, O.V. Strilets. Semantics of the Heavenly Space in Volodymyr Rodionov's Poetry.

The article reveals the peculiarities of Rodionov's perception of the heavenly topos. It also depicts some main ideological content vectors of his poetry, which are related to the heavenly space at the semantic level. The authors come to the conclusion that the writer considers the heaven some kind of the absolute, the embodiment of the highest human values: freedom, strength of spirit, internal height, the ideal of love, etc. The poet often misses the pilot's past, when due to the vast heaven he had a chance to know the fullness of his existence. He aspires to experience this feeling one more time, even though he realizes that it is impossible. It is marked that the image under analyses also reveals its meaning in connection with the toposes of the earth sphere, which can often be regarded as a link between the lyrical hero and the Universe, which is represented by the heavenly space. The image of the airfield, the runway can be referred to these toposes. The artist can't long for any height or fly if he doesn't feel that someone is waiting for him on the earth, under his vine and fig-tree. That's why a reader can come across the images of the native home, the familiar nature, and the motherland. The author of the article draws a conclusion that it is inextricably linked heavenly and earthly spheres which give the organic space for the existence of Rodionov's lyrical hero.

Key words: semantics, art space, topos, biographism, autobiographical motives.

Інформація про авторів

Землянська Аліна Вікторівна: ORCID: 0000-0002-5231-9262; кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, 72300, Україна

Стрілець Олена Віталіївна: студентка 5 курсу філологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, 72300, Україна